

Ensam mor i 60-talets samhälle

Av professor Ragnar Berfenstam och kurator Ina Villner, Uppsala

I diskussionen om samhällets problemgrupper nämns ofta de ensamstående mödrarna som en kategori, som mindre än andra nåtts av välfärds-samhällets omsorger, och som av bostadssvårigheter och dålig ekonomi i förening med tung arbetsbörda och isolering från andra människor hänvisas till ett liv på skuggsidan. Man har ibland anledning att fråga sig om denna dystra bild är riktig. Gör man sig kanske skyldig till generaliseringar? Som läkare, kurator eller barnavårdsman har man ju ofta anledning att diskutera igenom med en ensamstående blivande eller nybliven mor hur hennes framtid kan komma att gestalta sig om hon behåller barnet. Men hur det sedan i allmänhet går för denna grupp av kvinnor vet man föga om. Vi har därför ansett att det skulle vara av värde om man för ett material, där man någorlunda väl känner till situationen vid tiden för barnets födelse, skulle kunna ta reda på några år senare hur mödrarna fullföljt sina tidigare planer, hur de numera har det ordnat med bostad, arbete, barntillsyn o. s. v. och även hur de upplevt sin situation som ensam mor. Dessa frågeställningar syftar vi till att belysa med den föreliggande undersökningen.

Tidigare undersökningar

En del arbeten har tidigare utförts inom detta område, men de flesta är inte längre helt aktuella. Den mest omfattande är *Socialstyrelsens mödraundersökning*, som framlades 1956, och som inbegrep såväl ogifta kvinnor som fränskilda och änkor från hela landet.

Undersökningen baserades på intervjuer med sammanlagt 1.371 ensamstående mödrar med ett eller flera minderåriga barn. 53 % av de *ogifta* mödrarna bodde tillsammans med föräldrar eller andra släktingar och 22 % sammanbodde med en fästman (i regel barnets far). Endast 21 % hade eget hushåll tillsammans med barnet eller barnen. Bland de *fränskilda* och *änkorna* hade däremot huvudparten eget hushåll; endast ett fåtal sammanbodde med fästman eller släktingar. En mycket stor del hade trånga och omoderna bostäder. Speciellt för de kvinnor, som bodde tillsammans med föräldrar och släktingar var trångboddheten stor. Fler-talet mödrar av alla tre kategorierna försörjde sig helt eller delvis genom yrkesarbete. Ett fåtal hade någon yrkesutbildning och endast några få procent hade erhållit utbildning sedan de blivit ensamstående. 32 % av de ogifta och 46 % av de fränskilda klagade över svårigheter att få underhållsbidrag från barnafadern. Bidragsförskott utgick i allmänhet i dessa fall. Socialhjälp hade under en 9-månadersperiod 1955 utgått till 8 % av de ogifta. 19 % av de fränskilda och 16 % av änkorna.

En viss samordning förekom mellan ovannämnda undersökning och den *intervjuundersökning*, som ungefär samtidigt utfördes i *Stockholm på stadsfullmäktiges uppdrag* och vars resultat framlades 1960.

845 stockholmsmödrar intervjuades. 28 % var ogifta, 52 % fränskilda och 20 % änkor. Denna fördelning med övervägande fränskilda var anmärkningsvärd jämfört med landet i övrigt, där de ogifta övervägde något. 65 % av mödrarna bildade ensambushåll d. v. s. hushållen bestod av modern och hennes minderåriga barn. 24 % delade hushåll med vuxna barn, föräldrar eller andra släktingar. I 11 % ingick sammanboende man i hushållet. Cirka 90 % av mödrarna var lägenhetsinnehavare. Bostadsstandarden överensstämde i stort sett

med stadens bostadsbestånd i sin helhet, men 19 % ansågs trångbodda. 45 % hade ingen skol- eller yrkesutbildning efter avslutad folkskola. 80 % hade förvärvsarbete. Av förvärvsarbetande mödrar med barn under skolåldern anlätade hälften daghem, medan 1/5 lämnade barnen till släktingar eller bekanta. 45 % av mödrarna anförde svårigheter av ekonomisk natur och avsåg förutom allmänt svag ekonomi även sådana förhållanden som otrygghet inför sjukdom, brist på reserver eller rädsla för att i längden inte orka med den dubbla arbetsbördan.

En liknande undersökning har nyligen utförts i Uppsala där stadsfullmäktige 1962 beslöt att genom en kommitté utreda *ensamstående föräldrars levnadsförhållanden* speciellt beträffande bostad och barntillsyn. Utredningen förelåg i färdigt skick hösten 1965.

Uppsalaundersökningen omfattade ett sample av samtliga föräldrar i staden, vilka uppgick till c:a 1.300 personer. 89 % utgjordes av kvinnor och 11 % av män. 35 % var ogifta, 47 % fränkskilda och 18 % änkor eller änkslingar. Man koncentrerade sig i denna undersökning på de i verklig mening ensamstående och uteslöt därför med hjälp av inkomstlängden i möjligaste mån de stadigvarande sammanboende.

Kommittén ansåg sig kunna konstatera skrämmande bostadsförhållanden för vissa ensamstående föräldrar i staden. Antalet daghemsplatser var klart otillräckligt och ett stort antal ensamstående föräldrar stod i kö för att få barnet till daghem eller i familjedaghem. I detta sammanhang påpekades behovet av flera daghemsplatser för spädbarn, utvidgade tider för öppethållande på vissa daghem, flera familjedaghem m. m. Tillgången på barnsamariter, avdelade för vård av lindrigt sjuka daghemsbarn var alltför knapp; många förfrågningar om hjälp hade måst avvisas. Ett stort antal föräldrar uttalade sig för en ökning av samhällets service i fråga om rådgivning i uppfostringsfrågor, sociala problem och personliga angelägenheter. Kommitténs redogörelse mynnade ut i en serie förslag som skulle tillgodose de önskemål, som kommit fram i undersökningen.

De ovan nämnda undersökningarna ger ett tvärsnitt av situationen vid en viss tidpunkt för ett antal ensamstående föräldrar med minderåriga barn. Hyrenius redovisar däremot de familjemässiga förändringar, som ägt rum under en viss tidsperiod för barn födda utom äktenskapet.

Hyrenius påvisade att fadern och modern till ett utomäktenskapligt barn ofta gifte sig för att legitimera det och då oftast under barnets första eller andra levnadsår. 2/10 av barnen legitimerades under första året, 1/10 under andra, och ytterligare 1/10 under de 3—4

följande åren. Av en ursprunglig kull hade vid 7 års ålder

- 5 % avlidit
- 40 % legitimerats
- 9 % adopterats
- 18 % erhållit styvfar
- 28 % förblivit utomäktenskapliga.

Bakgrund till nu genomförd undersökning

För ungefär 6 år sedan (1958—59) företog vi en systematisk genomgång av de mödrar, som under en tidsperiod av 9 månader födde barn utom äktenskapet vid BB-avdelningen på ett av landets större sjukhus.

Materialet utgjordes av 176 (i realiteten 175, då en bortföll) mödrar i ålder 16—41 år. Huvudparten var 18—24 år gamla. 16 % tillhörde gruppen fränkskilda, 2 var änkor. Flertalet utgjordes av kvinnor arbetande i okvalificerade yrken. 5/6 hade blivit gravida genom vad som kunde betecknas som en stadigvarande förbindelse och av dessa ämnade 2/3 gifte sig med barnafadern inom en snar framtid. Inom den lilla grupp (30 kvinnor), där barnet var följden av en tillfällig förbindelse, var det endast en kvinna, som planerade äktenskap med barnafadern. I de fall, där giftermål ej planerades, ämnade flertalet av kvinnorna flytta med barnet till föräldrahemmet; endast ett mycket litet antal tänkte utnyttja möjligheterna till vistelse på mödrahem. 15 mödrar hade för avsikt att adoptera bort barnet, men 4 av dessa ändrade sitt beslut efter nedkomsten och beslöt att behålla det.

Ingen av mödrarna syntes ha lidit nöd i materiellt avseende under graviditeten. I de flesta av fallen tycktes ekonomin för ögonblicket vara tämligen väl ordnad, men på längre sikt kunde man ofta ha anledning att hysa bekymmer om hur detta problem skulle kunna lösas på längre sikt.

I åtskilliga fall skulle man ha önskat att modern tidigare satt sig i förbindelse med en barnavårdsman — denna åtgärd kom oftast ganska långt fram i graviditeten och 1/4 hade inte skaffat barnavårdsman före partus. Likaså hade en del mödrar försummat att anlita mödravårdscentral. Påfallande var emellertid att endast en mindre del av kvinnorna uppgav sig ha mött en negativ eller moraliserande inställning från omgivningens sida.

Vi kände alltså till vad mödrarna planerade just vid partus, men hade anledning att fråga oss i vad mån deras planer var realistiska. Vi föreställde oss att det kunde vara lärorikt att få veta hur de sedermera ordnat det för sig och vi beslöt därför att

efter några år åter aktualisera materialet och söka skaffa oss en bild av dessa kvinnors nuvarande familjemässiga och sociala situation.

Metodik

Materialet utgöres sålunda av ovan nämnda ensamstående mödrar — konsekutiva fall från en BB-avdelning 1958—59. För samtliga inhämtade man nu 6 år efteråt via folkbokföringsregister och pastorsämbeten uppgifter beträffande moderns nuvarande civilstånd, tidpunkt för eventuellt giftermål och barnets nuvarande placering. På grund av mödrarnas upprepade flyttningar, namnbyten m. m. var det många gånger förenat med stora svårigheter att få fram uppgifter om deras nuvarande situation, men i samtliga fall kunde de spåras. Värdefulla informationer erhöles även av mödrarnas nuvarande eller tidigare barnavårdsmän.

De mödrar, som ingått äktenskap inom dessa 6 år, samt de som lämnat barnet till adoption eller stadigvarande placerat det i fosterhem, kontaktades inte personligen. Intresset koncentrerades på att försöka skaffa närmare uppgifter om hur de mödrar, som ej gift sig, men som behållit barnet och fortfarande har hand om det, numera har det ordnat rent praktiskt för sig och barnet och hur de upplevt och upplever sin situation som ensamstående mor. Dessa kvinnor intervjuades därför, oftast vid hembesök. I de allra flesta fall visade de sig mycket villiga att medverka. De uppgifter, som framkom vid dessa samtal kompletterades med informationer från barnavårdsman, barnavårdscentral och socialregister.

Resultat

Den ursprungliga utredningen omfattade 175 kvinnor. Inom den första 6-årsperioden efter barnets födelse ingick 118 äktenskap, därav 85 med barnets far och 33 med en annan man.

Redan vid partus uppgav en stor del av kvinnorna (93) att de ämnade gifta sig med barnafadern och det kan vara av intresse att se hur dessa kunnat fullfölja sina avsikter. Som framgår av tab.

1 har 74 av 93 ingått äktenskap med barnets far och 7 med annan man.

Tab. 1 Giftermål hos de kvinnor, som uppgav att de ämnade gifta sig med barnafadern.

	Gift sig m. bf	Gift sig m. annan	Ej gift sig	Summa
Stadigv. förbindelse	73	7	12	92
Tillfällig förbindelse	1	—	—	1
	74	7	12	93

Trettioen av kvinnorna uppgav att det var tveksamt om giftermål skulle bli av eller ej — 10 av dessa har dock senare gift sig med barnafadern. Fem har ingått äktenskap med annan man, medan den övervägande delen förblivit ogift. (Tab 2)

Tab. 2 Giftermål hos de kvinnor, som var tveksamma om de skulle gifta sig med barnafadern.

	Gift sig m. bf	Gift sig m. annan	Ej gift sig	Summa
Stadigv. förbindelse	10	4	16	30
Tillfällig förbindelse	—	1	—	1
	10	5	16	31

Av de 51 kvinnor, som inte ämnade gifta sig med barnafadern har endast en sedermera trots allt gjort det. 21 kvinnor i denna grupp har dock gift sig med annan man. (Tab 3).

Tab. 3 Giftermål hos de kvinnor, som inte ämnade gifta sig med barnafadern.

	Gift sig m. bf	Gift sig m. annan	Ej gift sig	Uppgift saknas	S:a
Stadigv. förbindelse	1	9	14	—	24
Tillfällig förbindelse	—	12	13	2 ¹⁾	27
	1	21	27	2	51

¹⁾ 2 mödrar ej uppföljda då deras barn dog vid födelsen.

Många av de kvinnor, vilka vid partus uppgav att de ej ämnade gifta sig med barnets far eller var tveksamma om detta, ansåg dock förbindelsen vara av ganska stadigvarande slag (54 av 82). Man kan också notera att av dem, som fortfarande är ogifta 6 år efter barnets födelse, lever 7 fortfarande tillsammans med barnafadern och förbindelsen torde alltså kunna jämföras med ett äktenskap. Av dessa 7 kvinnor hörde 4 ursprungligen till dem, som ämnade gifta sig med barnafadern, 2 var tveksamma och en hade ej för avsikt att ingå äktenskap. Orsakerna till att giftermål i dessa fall ej genomförts kommer längre fram att diskuteras.

Inom närmaste kvartalet efter partus gifte sig 1/6 av mödrarna och inom första halvåret 1/3 av de sammanlagt 118 kvinnor, som ingått äktenskap under den aktuella 6-årsperioden. Under andra året efter partus gifte sig ytterligare 1/5, men för ett 40-tal kvinnor dröjde giftermålet längre än 2 år. I vissa fall har en ny graviditet aktualiserat äktenskapsfrågan. Bland dem som dröjde länge, överväger de som gift sig med annan man än barnets far. (Tab. 4).

Tab. 4 Tidsintervallet mellan barnets födelse och giftermålet.

	Inom 1 mån.	2-3 mån.	4-6 mån.	7-12 mån.	13-24 mån.	Längre	Summa
Med bf	4	14	16	16	15	20	85
Med annan	—	—	—	3	7	23	33
Summa	4	14	16	19	22	43	118

Som ovan nämnts har ingen vidare uppföljning gjorts beträffande de kvinnor, som gift sig. Man vet dock att med undantag av en enda har samtliga, som gift sig med barnets far, tagit hand om barnet. Även övervägande delen (25 av 33) av de kvinnor, som gift sig med en annan man än barnets far, har hand om barnet i sitt hem. I endast ett fall av dessa har maken adopterat hustruns barn. Ett barn är adopterat på annat håll och ett placerat i fosterhem. Morföräldrarna har hand om barnet i 4 fall, farföräldrarna i ett fall och en syster till modern i ett fall.

Närmare analys av de fortfarande icke gifta kvinnorna

Eftersom 118 kvinnor ingått äktenskap återstod 57 som icke var gifta. Ändamålet med intervjuundersökningen var att studera hur de mödrar ordnat det för sig *som ej gift sig, men själva tagit hand om barnet*. Materialet på 57 fördelar sig därför på följande sätt:

Intervjuade kvinnor	39		
Icke intervjuade kvinnor	18		
Orsak till att intervju ej företagits:			
1 kvinna avliden	2 barn avlidna vid födelsen		
1 kvinna intagen på mentalsjukhus vid undersökningstillfället	1 barn intaget på vårdhem		
1 kvinna avböjer att medverka	6 barn adopterade		
	6 barn stadigvarande placerade i fosterhem		
Åldersfördelningen bland de 39 kvinnor, som intervjuades var följande:			
—24 år	3	35—39 år	8
25—29	10	40—44	10
30—34	6	45—	2

Sju kvinnor hade fått ytterligare ett barn, därav 4 med samma barnafar som förut och 3 med en annan man.

Av de intervjuade kvinnorna var 27 ogifta, 10 frånskilda och 2 änkor. Man har emellertid i detta sammanhang anledning att något närmare diskutera civilståndsbegreppet. De intervjuade mödrarna tillhörde alltså den kategori, som vanligtvis benämnes "ensamstående mödrar", och går man enbart efter hur dessa kvinnor är registrerade i kyrkböcker och folkbokföringsregister förefaller detta vara en adekvat benämning. Vid närmare analys av den verkliga situationen fann man dock att

- 7 kvinnor sammanbodde med barnets far sedan före barnets födelse
- 4 kvinnor sammanbodde med annan man sedan flera år
- 9 bodde med barnet hos sina föräldrar
- 8 bodde tillsammans med det aktuella barnet + ytterligare barn
- 11 bodde tillsammans endast med det aktuella barnet

Det visade sig alltså att en stor del av de "ensamstående mödrarna" i realiteten inte var vad man skulle vilja kalla "ensamstående". Elva av dem

sammanbodde sedan åtskilliga år med barnafadern eller en annan man. De räknade sig själva som gifta och det var endast en formalitet att inte äktenskapet genomförts.

Då man frågade dessa mödrar varför de inte gift sig trots att de under så många år sammanbott, fick man varierande svar. Någon hade änkepension efter sin förre man och ville inte mista den genom ett nytt äktenskap. Ett par förklarade att det berodde på ren oföretagsamhet, men att man nog fortfarande planerade att gifta sig "så småningom". I något fall ville inte fästmannen, och det förekom även att det var den kvinnliga parten, som inte ville binda sig, då hon tidigare hade ett olyckligt äktenskap bakom sig och denna gång ville hålla en reträttväg öppen.

Begreppsförvirringen tycks emellertid vara ganska stor när det gäller officiell registrering som "gift" eller "ensamstående". För de 7 sammanbörande kvinnor, som var hemmahörande i staden, inhämtade vi uppgifter om civilståndsbeteckning i senaste inkomstlängd och fann därvid att 2 var registrerade som "gifta" och att de övriga stod införda som "ogift med barn" respektive "frånskild med barn".

Kan man dra någon slutsats ur detta lilla material skulle det vara att man bör ta registeruppgifter angående civilstånd med en viss försiktighet och att det fordras en bedömning från fall till fall innan man använder begreppet "ensamstående". Detta bör observeras i den allmänna diskussionen där begrepp som detta ofta används schablonmässigt om en i verkligheten ytterligt heterogen grupp.

Yrke och förvärvsarbete

Av de 39 mödrar, som intervjuades förvärvsarbete 26 och en bedrev studier. Endast 2 hade deltidarbete. Det stora flertalet hade stannat i de okvalificerade arbeten de hade före barnets födelse eller gått över till något annat mer eller mindre okvalificerat yrke:

Fabriksarbeterska	5
Snabbköpskassörska, affärsbiträde	4
Kopist, telefonist	2
Hemsamarit	2
Kontorsbiträde	4
Städerska, tvätt- el. köksbiträde	6
Undersköterska	2
Servitris	1

Summa 26

Endast 5 av mödrarna hade före barnets födelse någon form av utbildning utöver folkskola (2 hade 7-klassig flickskola samt kortare kontorsutbildning, en hade 1-årig handelskurs, en barnsköterskeexamen och en lärlingsutbildning till kopist). De, som skaffat sig utbildning efter barnets födelse var också 5. En av de flickskole- och kontorsutbildade flickorna hade byggt på med ytterligare kontorskurser. En annan hade gått på folkhögskola och därefter på undersköterskekurs. Båda dessa hade själva bekostat sin utbildning. Återstod slutligen 3 mödrar, som erhållit omskolning genom länsarbetsnämndens försorg med statligt utbildningsbidrag: en av dem hade genomgått en 6 månaders kontorskurs (hon erhöll dock sin omskolning snarare på grund av en somatisk sjukdom än på grund av sin egenskap av ensamstående mor), en annan hade gått 2 år på folkhögskola och studerade nu på kvällsgymnasium för att så småningom utbilda sig till folkskollärarinna och den tredje hade utbildat sig till undersköterska.

De allra flesta av de förvärvsarbetande mödrarna föreföll emellertid välanpassade i sina nuvarande yrken, vilket antydes av att de relativt sällan bytt arbetsplats. Fem hade haft samma arbete sedan långt före barnets födelse och 8 var fortfarande kvar på det första arbete de skaffade sig efter graviditetsledigheten. Man kan dock kanske förvåna sig över att så få utnyttjat de numera goda möjligheterna till utbildningsbidrag — åtskilliga skulle säkert ha kunnat uppnå både bättre arbetsförhållanden och högre inkomster genom kurser eller vid utbildning. Det visade sig vid samtalen att mycket få av mödrarna kände till att bidragsmöjligheter existerar. Här borde en utvidgad upplysningsverksamhet vara på sin plats. Man skulle önska att barnavårdsmännen lika självklart som de ägnar sig åt problemen kring faderskaps-erkännande och underhållsbidrag ville i varje enskilt fall penetrera tillsammans med modern om det vore motiverat att vidta åtgärder för att bereda henne ett mera kvalificerat och bättre betalt arbete, och i så fall också ta upp det nödvändiga samarbetet med arbetsvården. Det är möjligt att man inte sällan får räkna med stor tveksamhet från kvinnans sida — vid samtalen framskyntade ofta tvivel på den egna kapaciteten, och svårigheterna att ordna för barnet under utbildningstiden angavs ofta som hinder. Trots allt är emellertid en bättre yrkesutbildning ett av de viktigaste medlen att häva den

ekonomiska undantagsställning, som enföräldersfamiljen inte alltför sällan hamnar i.

Tolv av mödrarna förvärvsarbetade inte, och man frågar sig då vad som var orsaken till detta och hur de fick sin försörjning. Det visade sig att 6 hörde till dem som sammanbodde med barnafadern sedan före barnets födelse. De räknade sig själva som hemmafruar. Endast en hade ibland haft tillfälliga hemhjälsarbeten och en arbetade heltid som sjukvårdsbiträde fram till 1964, då hon fick ännu ett barn. De övriga 6 hade sitt uppehålle från pension, socialvård, sammanboende annan man eller föräldrar.

En sammanbodde med barnafadern tills han dog och hade nu änkepension efter honom. En hade sedan många år änkepension efter sin make. En sammanbodde med en annan man än barnafadern och försörjdes delvis av honom, delvis av socialvården. Två bodde hos och hjälpte sina föräldrar, som svarade för deras uppehålle. Ingen av dessa hade planer på att ge sig ut i förvärvslivet.

Ekonomi och socialhjälsbehov

Det är svårt att söka jämföra den ekonomiska ställningen för de enskilda kvinnorna i materialet. De flesta av dem förvärvsarbetade, andra hade uppehållet säkrat genom sammanboende med fästman eller föräldrar. Som man lätt kan förstå ger inte arbetsinkomsten en fullständig bild av den ekonomiska situationen: barnantal, daghemsavgifter, underhållsbidrag, sammanboende mannens inkomst o. s. v. spelar också en väsentlig roll. De kvinnor, som bor hemma hos sina föräldrar har ofta en helt annan ekonomisk standard än de, som är hänvisade till att helt försörja sig och barnet genom förvärvsarbete, och som kanske har dryga utgifter för tillsynen av barnet under tiden. Vi finner alltså att inga generella slutsatser kan dragas av detta om "den ensamstående moderns ekonomiska situation", men några förhållanden förtjänar att påpekas.

Arbetsinkomsterna för *de 26 kvinnor, som förvärvsarbetade*, får bedömas vara jämförelsevis låga. Ingen av kvinnorna kom upp i en månadsinkomst överstigande 1.400 kr och endast 15 nådde över 1.000-kronorsstrecket. Nio kvinnor förtjänade

800—1.000 kr per månad och 2 hade ännu lägre inkomst. I och för sig är dessa siffror föga förvånansvärda, då vi ju nyss konstaterat att de allra flesta arbetade i okvalificerade yrken.

Emellertid tillkom i alla dessa fall utom 2 (där modern vägrat uppge barnafaderns namn) underhållsbidrag för barnet. I 12 fall utgick bidragsförskott och i 8 fall betalades bidraget direkt och var i de fallen oftast högre än bidragsförskottet. I 3 fall hade barnafadern avlidit och barnpension utgick.

De flesta av mödrarna tycktes ha anpassat sig förvånansvärt väl till de knappa tillgångarna och det var ganska få som klagade över svårigheter att få ekonomin att gå ihop. I flera fall torde dock ekonomin utgöra ett ständigt bekymmer och nästan aldrig tillåta semester eller annan avkoppling: egna behov i fråga om kläder o. dyl. måste ständigt stå tillbaka för barnets. Flera mödrar framhöll emellertid att sedan de första åren väl gått efter barnets födelse hade den ekonomiska situationen successivt blivit drägligare.

I gruppen *icke förvärvsarbetande kvinnor* (13) finner vi ganska stora variationer beträffande levnadsstandard. En kvinna klarade sig och barnet bra på utbildningsbidrag. En redde sig enligt egen uppgift utan större svårigheter på änke- och barnpension efter sin avlidne make och ännu bättre ställt hade den kvinna, som hade änkepension efter sin avlidne make och nu sedan många år sammanbodde med en kvalificerad yrkesarbetare. Men det fanns även de, som levde på en mycket låg standard och vilkas hem var ytterligt nedslitna. Vissa hade på grund av bristande intellektuella resurser svårt att klara ett yrkesarbete, andra av dem levde tillsammans med en alkoholiserad eller arbetsovillig man.

Man kan då fråga sig i vilken utsträckning vår grupp "ensamstående mödrar" nödgats vända sig till socialvården för att få hjälp med försörjningen. Det framhålles ju ofta i diskussionen angående samhällets problemgrupper att just de ensamstående mödrarna utgör en förhållandevis stor grupp i socialhjälsklientelet. Starka skäl talar för att denna uppfattning kan vara riktig. Just denna grupp av kvinnor har naturligtvis ofta svårare än andra

att förena arbete och barnpassning och att ensamma klara försörjningsbördan. Det är dock omöjligt att ur den officiella statistik, som finns tillgänglig, utläsa om en proportionellt större andel av gruppen "ensamma kvinnor med barn" än av andra grupper är beroende av ekonomisk hjälp från socialvården.

Av de 39 mödrar, som vår intensivundersökning omfattar, hade *14 vid något tillfälle efter barnets födelse* erhållit socialhjälp till uppehälle och hyra.

I sex av fallen hade hjälpen varit tillfällig och av engångskaraktär. Det rörde sig t. ex. om en månadshyra i avvaktan på arbete, tillfälligt bidrag till kläder o. dyl. I flertalet av dessa fall uppgick hjälpen till ett par hundra kronor. I inget fall översteg den 800 kr sammanlagt på 6 år. Två av dessa kvinnor sammanbodde med barnafadern eller en annan man, fyra var i egentlig mening ensamstående och förvärvsarbetande.

Åtta kvinnor kan däremot betecknas som mera stadigvarande understödsfall, d. v. s. hade under flera år helt eller delvis försörjts av socialvården. I några fall hade understödsbehovet funnits sedan åtskilliga år före barnets födelse. Försöker man närmare analysera dessa fall finner man att endast 2 av dessa kvinnor kan karakteriseras som verkligt ensamstående, d. v. s. ej sammanboende med barnafadern eller annan man.

Den ena av de båda sistnämnda kvinnorna (som f. ö. med summan 15.000 kr är den som sammanlagt erhållit det största beloppet från socialhjälp), var under en rad av år sjukskriven och hade en mycket låg sjukpenning; behovet av socialhjälp har alltså snarast berott på långvarig sjukdom. Den andra fick under 3 års tid understöd sedan fästmannen övergivit henne. Sedan hon 1962 började arbeta har hon inte någon gång behövt anlita socialvården.

I de övriga 6 fallen av mera stadigvarande understödstagare finner man att *kvinnan så gott som hela tiden sammanbott med barnafadern eller en annan man, och att denne av olika orsaker ej kunnat klara försörjningen.*

Följande typexempel kan nämnas: En kvinna hade haft socialhjälp så gott som varje månad de senaste 10 åren. Hon hade under största delen av denna tid sammanbott med den alkoholiserade och arbetsskygge barnafadern. Sedan han avled för något år sedan hade hon börjat arbeta. Hon erhöll ännu understöd, men i mindre

omfattning än tidigare. En annan kvinna erhöll under 2 år ständiga bidrag, men sedan hon gjort slut med sin alkoholiserade fästman, försörjde hon sig helt genom arbete. En tredje kvinna sammanbodde sedan 18 år tillbaka med en kriminell man och tvingades anlita socialvården under de täta perioder han var intagen på fånganstalt. Ytterligare ett exempel är en kvinna som hade 3 barn med en gift man, som inte förmådde att helt klara hennes och barnens försörjning. Ännu en kvinna hade 2 barn med en numera avliden ålderspensionär, som ej helt kunnat försörja henne och barnen.

Givetvis vågar man inte dra några generella slutsatser ur ett så litet material som detta. Man kan bara konstatera att i den grupp, som vi undersökt, hade något mer än 1/3 någon gång erhållit socialhjälp och att något över hälften av dessa kan karakteriseras som mera permanenta understödsfall. Det var inte övervägande den helt ensamstående unga modern med ett barn, som begärde socialhjälp. De flesta och de mera tyngande socialhjälpfallen utgjordes av kvinnor, som mera stadigvarande höll ihop och sammanbodde med en man. Så konstitueras ofta en s. k. "multi-problem-family", där de ekonomiska och sociala svårigheterna inte kan härledas ur det faktum att här finns en kvinna med barn utom äktenskapet, utan där hela problemsituationen är beroende av flera olika orsaker: fästmannens alkoholism eller arbetsovilja, egen intellektuell insufficiens, oförmåga att anpassa sig efter samhällets normer o. s. v. De kvinnor det gäller hade oftast hållit ihop med mannen i åtskilliga år. Deras förhållande bör i realiteten jämföras med ett äktenskap, och socialhjälpens behovet hänförs till bristande kapacitet "i familjen".

(Forts. i nr 8/1966.)